El Camí del Nord o del Canigó, GR 83 (etapa 7)

d' OLOT A BEGET

En la setena etapa del sender GR 83 caminarem pel cor de l'Alta Garrotxa. És aquí quan el topònim pren realment el seu sentit; si més no fonèticament, el mot *Garrotxa* recorda massa el basc *Garratz*, que vol dir 'aspre, agre, rude, abrupte... [aplicat a diferents mots]'. Tothom hem sentit a dir, o potser ens hem referit a l'Alta Garrotxa com un territori 'aspre'. Aquesta no deixa de ser una explicació un xic poètica, agafada pels pèls potser. De totes maneres, la influència del basc i dels bascos en totes les terres pirinenques és una qüestió que ningú posa en dubte avui en dia. Així i tot, els estudiosos semblen defensar que Garrotxa procediria del mot bascoide, potser també iber, "Garr" o "Karr", una paraula que significa "pedra" (penseu també en la partícula "Quer" que apareix a molts topònims).

Admetem doncs que la *Garrotxa* té el seu origen en les pedres i els paisatges abruptes, i així podrem arribar a copsar millor l'*aspror* i l'*agror* que devien trobar els protagonistes de l'exili ara fa més de 70 anys. De ben segur que aquestes terres no van ser gens fàcils, més aviat tot el contrari, per aquelles persones. Pero tornem a l'avui... el pas de la frontera (administrativa) ens queda cada cop més a prop en el nostre camí, i per això ens ha semblat interessant començar a parlar-vos dels camins i passos fronterers.

Completem aquest escrit amb una breu referència a la "Majestat" de Beget, una talla romànica de fusta del segle XII, excepcional, que la podrem gaudir a la nostra arribada a Beget. Que tingueu una bona lectura.

CAMINS DE L'EXILI

1

Hi ha constantment nous camins que menen a un exili, perquè constantment hi ha guerres que en són causa i origen. Quan ens referim però al camí de l'Exili, en singular i majúscula, ens referim sense cap mena de dubte a l'any 1939, a la fi de la de guerra i al fet col·lectiu que es va produir quan milers de catalans i d'espanyols varen optar per deixar-ho tot per aconseguir passar la frontera i fugir de la repressió i potser de la mort.

És doncs prou evident que no hi va haver-hi un sol camí de l'exili, van ser molts i diversos, tant per l'itinerari com per les condicions. No van ser pas les mateixes per aquells que formaven part de la classe dirigent política, oficials de l'exèrcit o els intel·lectuals de la República que per a la resta de persones que formaren part d'aquesta diàspora.

Prendre la decisió de marxar no ha de ser pas fàcil però quan se sent al clatell l'alè dels insurrectes per dur, exposat i arriscat que sigui, l'esperit de supervivència hi ajuda i, ajuda tant que decideix.

Els passos fronterers

Els que en definitiva assenyalen els itineraris de fugida són els passos fronterers ja que l'objectiu bàsic és arribar-hi el més aviat i en les millors condicions possibles en funció del punt d'inici o sortida de qui emprèn el camí. Pel que fa a Catalunya, cinc van ser essencialment els passos més utilitzats, situats a tres comarques: Alt Empordà, Ripollès i Cerdanya. De l'Alt Empordà, el camí de La Jonquera / El Portús va ser el més utilitzat; es calcula que hi van passar unes 175.000 persones. Pel de Port Bou / Cervera ho feren unes 100.000 persones. Tots dos eren les vies de sortida més

Figura 1

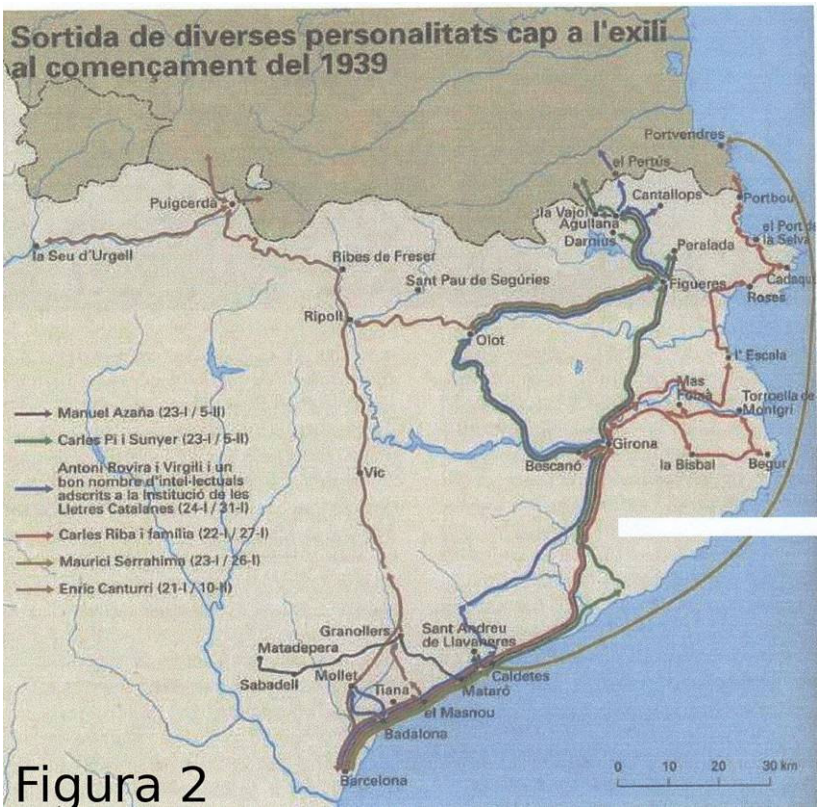

Figura 2

directes des de Barcelona i, en principi, de menys incomoditats. Però l'enorme quantitat de gent que les va triar va produir un gran cul-de-sac, i els sovintejats atacs aeris o per vaixells de guerra van fer-les d'alt risc i tot plegat d'una angoixant duresa per la incertesa i la desesperació.

Va ser a l'Alt Empordà on es van instal·lar durant la retirada algunes institucions republicanes (Figura 1) i una part considerable de l'exèrcit: comandaments militars i soldats republicans en retirada, i per on van exiliar-se les personalitats polítiques més importants de la República, com Manuel Azaña i la seva dona Dolores Riva, Juan Negrin, el president de la Generalitat Lluís Companys, el president del govern basc, el lehendakari José Antonio Aguirre, així com diversos intel·lectuals catalans i espanyols (Figura 2).

Pel que fa a la comarca del Ripollès, sabem -gràcies a l'estudi d'Antoni Llagostera director del Centre d'Estudis del Ripollès- que van ser dues les vies més utilitzades pels refugiats: des de Camprodon cap a Molló i Prats de Molló (Pirineus Orientals), pel Coll d'Ares (1.610 m), i el que s'iniciava a Olot, anava fins a Beget i passava la frontera pel Coll de Malrem (1.130 m). Si bé el nombre d'exiliats que van emprar aquestes vies va ser inferior (es calcula que entre uns 75.000 i 100.000), les condicions logístiques i meteorològiques que van patir foren molt dures, especialment per tractar-se d'un hivern molt fred. Finalment, val a dir que de l'arribada d'aquest contingent de persones, especialment civils, hi ha una col·lecció de fotografies fetes per dos aficionats: André Alis i Antoine Caillet, propietat de la família Gual, resident a El Soler que és fidel testimoniatge de com varen ser rebuts.

Per la Cerdanya es calcula que hi van passar uns 40.000 refugiats, tot travessant Puigcerdà /La Guingueta, i uns 20.000 més per la Seu d'Urgell /Andorra (Figura 3)

Figura 3
Passos fronterers

Els camps d'internament

Molt propers al passos fronterers s'hi van improvisar camps d'internament o de concentració, que oferien a la gent exhausta, emmalaltida i enfonsada pràcticament, res, el mínim, mínim: un tros de terra per per ajeure's i per esperar la depauperació primer, les malalties després i, en molts casos, la mort.

Hi ha un text de Joaquim Alexandri, exilat, que ho reflecteix amb exactitud: "*Un dia del mes de febrer de 1939, per concretar-ho el dia 13, a les 4 de la tarda, vaig entrar a França fugint dels enemics victoriosos que després de tres anys d'aferrissada lluita ens havien vençut. En els annals de la meva pàtria quedarà gravat per a sempre aquell èxode terrible i al·lucinant, aquells centenars de milers d'homes, dones, nens, ancians, ferits; les carreteres plenes, plenissimes, de gent i*

d'animals; i entre tant desconcert, passaven les restes d'un exèrcit destrossat que no podia oposar-se en res a les tropes modernissimes que havia tingut enfront. I enmig d'aquest conglomerat, d'aquesta torre de Babel, d'aquest èxode, d'aquest desbocament de tot un poble que camina apressat per les polsoses carreteres a la recerca d'allò que creien la seva salvació, passaven, rabents, veloços, com una visió quimèrica, els cotxes oficials que transportaven allò que representava o volia representar tots aquells éssers desmoralitzats i tremolosos [...] *Com una marea humana vam traspassar la frontera i vam desbordar tot el previst,el poc previst que hi havia.*

Com ens van rebre? Enmig d'una pluja torrencial i un batibull infernal van arribar a la frontera pel Portús homes, dones, nens ferits, tot un riu de gent que venia terroritzada i angoixada per tants infortunis. En lloc d'allò que esperaven, es van trobar amb negres, negres mig salvatges que oposaven la barrera de les seves baionetes perquè ningú no entrés, negres que produïen, amb les seves mirades de concupiscència posades sobre les dones, calfreds de terror. L'onada humana va poder trencar les barreres i passar. Es van considerar salvats! Pobres il·lusos."

Es fàcil d'entendre que els camps d'internament, per donar-los un nom suau, es fessin propers als punts fronterers tal com mostra el mapa (Figura 4) Convenia que ningú escapés al control de les autoritats franceses i que no fossin un destorb per a la població, que donava més exemples de solidaritat davant la tragèdia que s'esmunyia davant seu.

Figura 4
Camps d'internament

Les dures condicions a què va esser sotmesa la població refugiada, després de separar les famílies, i la constant difusió del missatge enganyós que si tornaven no haurien de patir cap repressió, van aconseguir que 200.000 exiliats tornessin a traspassar la frontera en sentit invers cap a un destí tan incert com el que fins llavors havien trobat.

Al camp d'internament d'Argelers, obert el 5 de febrer de 1939 i tancat a l'hivern de 1941 es calcula que hi van passar prop de 90.000 refugiats. Bacarés va operar del 7 de febrer del 39 fins al juliol del 42, així com el de Sant Cebrià, Ribesaltes, La Guingueta d'Ix, Osseja, Montlluís, Prats de Molló-La Presta, Sant Llorenç de Cerdans, Els Banys d'Arles, El Voló i Cotlliure.

Tot un seguit de pàgines negres en la història de l'estat veí que no s'oblidaran.

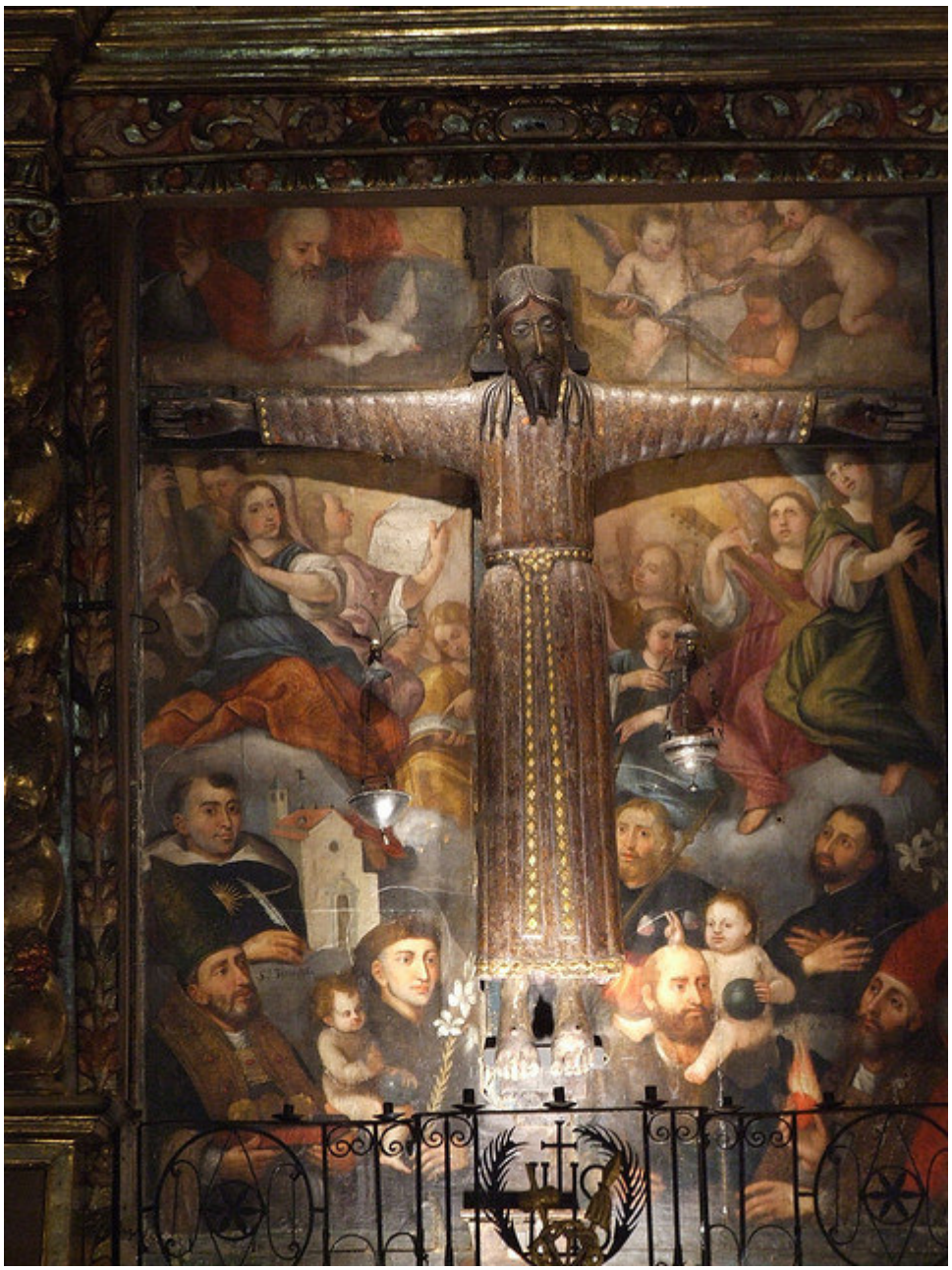
Als nostres avis i àvies

És la dedicatòria d'una cançó que porta per títol ***Nou-cents trenta-nou*** i que canten veus joves allò que els van contar de l'exili, i que pot ser bo fer-ne esment i lliçó, i també una adequada cloenda d'aquest tema.

Em vas contar com els mataren
a les presons d'oblit i horror
amb l'esperança afusellada
escrita en llàgrimes de foc.
Vas marxar en llargues columnes
pels camins de fred i dolor;
cames i cors plens de ferides
aquell mil nou-cents trenta-nou.
Renaix la memòria.
Renaix la consciència.
Renaix l'esperança.
Renaix la victòria.

Em vas parlar del llarg exili
a les presons del teu record
amb l'enyorança derrotada
escrita en llàgrimes de foc.
Vas tornar amb cara envellida,
sense renúncies ni remors,
amb la ferida en la mirada
d'aquell mil nou-cents trenta-nou.
Renaix la memòria.
Renaix la consciència.
Renaix l'esperança.
Renaix la victòria.

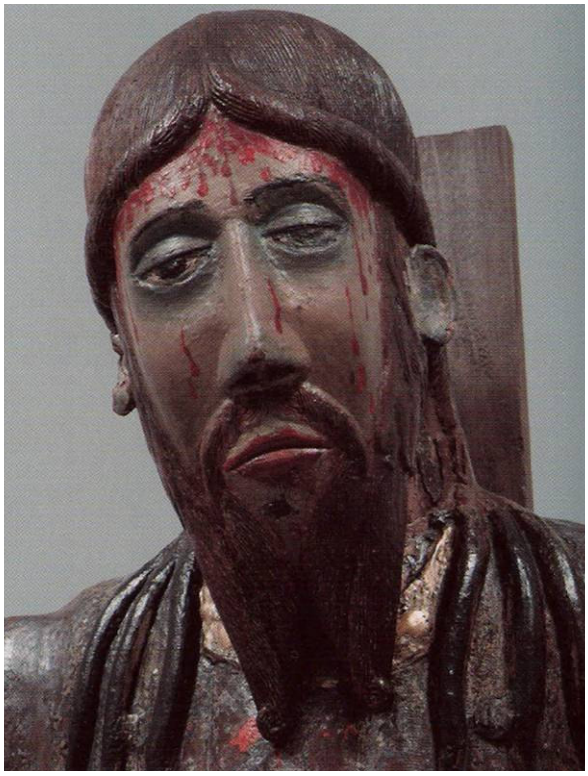
LA MAJESTAT DE BEGET

Beget - Església de sant Cristòfol / La Majestat de Beget

La Majestat de Beget és una de les imatges paradigmàtiques de l'escultura del romànic del s. XII, de l'anomenada escola de Ripoll. Es tracta d'una magnífica talla de fusta de noguera, de grans dimensions (207 cm d'alçada x 196 cm d'amplada, i 57 kg de pes), prototipus de les majestats catalanes. Conserva una part de la policromia original i una de més nova del s.XVIII (1787). L'escultura és buida per la part posterior i amb les cames acoblades i fixades per clavilles de fusta. La talla manté una composició totalment vertical i rígida, només el cap s'inclina lleugerament cap a la dreta.

L'estat de conservació és satisfactori, llevat d'un tros d'orella dreta que li manca i d'un fragment de la vora inferior del costat esquerre de la túnica. Va ser lleugerament restaurada el 1961, quan

“viatjà” a la gran Exposició d'Art Románic de Barcelona. Recentment (2009-2010) ha estat restaurada de nou, pel Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat, i ha format part del conjunt d'obres excepcionals que han integrat l'exposició "Convidats d'Honor", commemorativa del 75è aniversari del MNAC (2010).

La Majestat fou salvada durant la guerra civil per la gent del poble que l’enviaren a Suïssa. El 1940 fou recuperat i retornat a Beget, en processó des d’Oix.

La llegenda de la Majestat de Beget

Originàriament la Majestat estava en un convent de monges situat al cim del Bestracà. Un dia les monges van ofendre la Majestat i aquesta va decidir marxar del convent. Un matí la varen trobar a la porta de l'ermita del Remei, però des d'allà, la Majestat encara podia veure el convent de Bestracà i va tornar a marxar fins arribar al riu de Beget. Un traginer de Beget que passava per allí, la va trobar i va decidir carregar-la sobre el seu burro i tornar-la a Bestracà. El burro no volia caminar, i el traginer li digué: 'Tira o rebenta!". I el burro va quedar rebentat. Aquest fet va fer pensar al traginer que la Majestat no volia marxar de Beget i des de llavors es troba a l'església de Sant Cristòfol.

Club Muntanyenc
Secció de Senders
3 d’Abril de 2011